

Amb el llenguatge sempre poètic de Marià Ribas i Bertran podem dir que les coses que varen fer els nostres avantpassats amb amor solen ésser ben fetes i, en conseqüència, és molt convenient de valorar-les i comentar-les. Perquè en resti el record.

L'ART EN EL SAFAREIG I EN EL BROLLADOR FAMILIAR

(Segles XVIII - XIX)

Parlar de safarejos i brolladors és, aparentment, tema de poca importància, perquè en tot cas seria un tema menor dintre l'extens món de les arts.

Però la conscient i detinguda observació dels safarejos i brolladors mataronins ens ha fet veure l'existència de variats exemples brillants, com poden ésser-ho els complicats brolladors historiatos de les cases benestants, posseïts de saboroses harmonies i delicadíssimes perfeccions, que queda contrastada per la senzilla modèstia dels vulgars revestiments de les parets frontals dels safarejos de les velles cases dels nostres més típics carrers. Tot i amb això, uns i altres són igualment acariciats per la natura i la verdor de les mateixes herbes i sempre contornejats per endreçades plantes florides, ordenades formant un últim conjunt, que els anys han patinat i unificat.

Tractarem el tema a manera d'explicació de records i curiositats disperses i no parlarem de les tendències artístiques de cada moment, ja que no podem fer un estudi de conjunt d'elements quasi desapareguts. Afortunadament fa anys, en contemplar algunes d'aquestes construccions, hi descobrírem relíquies d'interès històric que el temps havia deixat i avui ens plau, a més, d'oferir-ne uns dibuixos significatius, no pas tan abundants com voldríem, perquè la ràpida transformació de la ciutat, en la seva atabaladora modernització, tot ho fa desaparèixer, i s'introdueix des de l'últim racó de la llar fins al vell fanal del carrer.

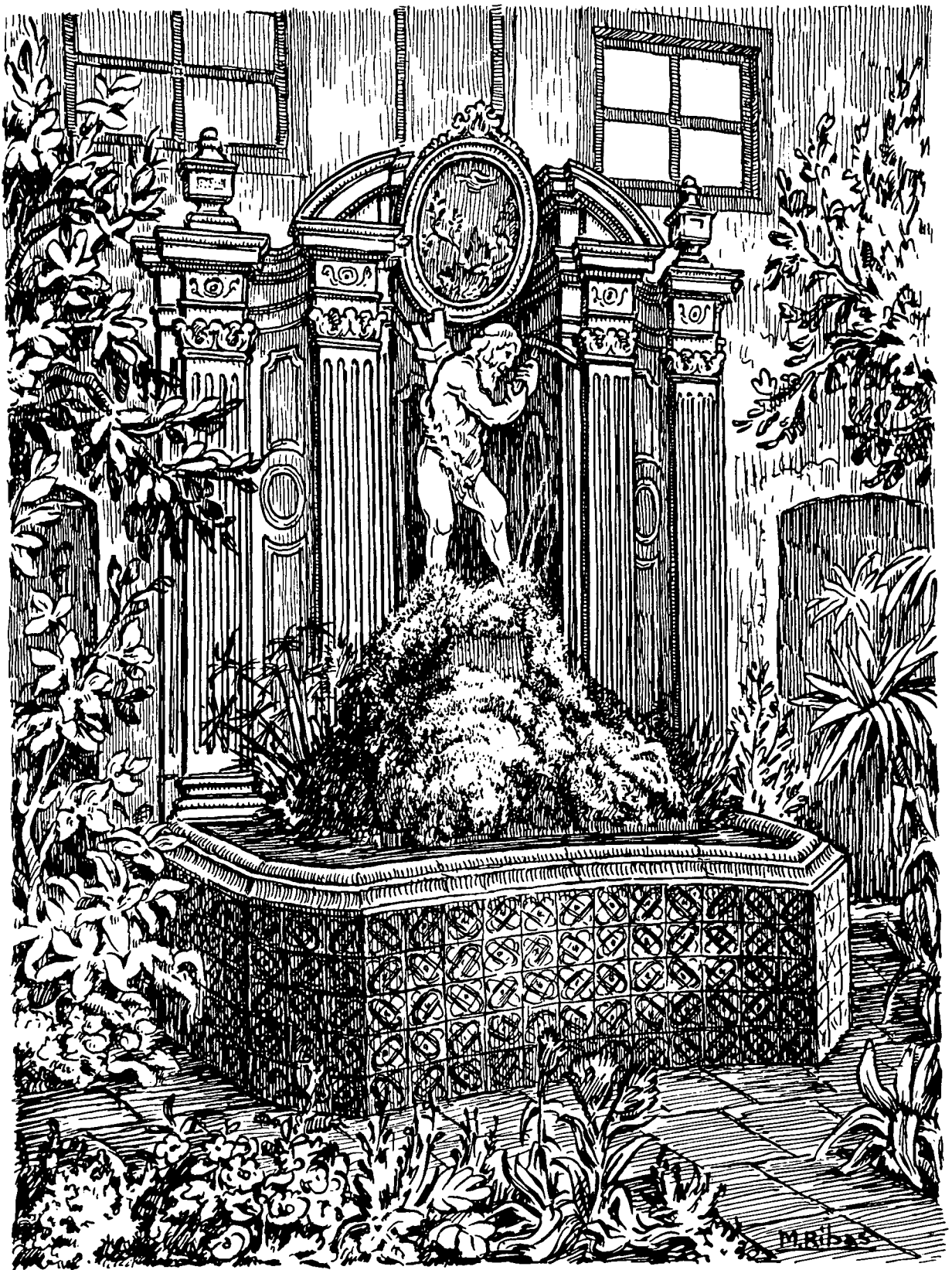
El safareig decorat és una aportació de bon gust a la decoració externa de les llars. Tant en patis reduïts com en jardins de més grandària, els safarejos

s'agermanen íntimament amb els arbres, els testos amb plantes de totes les espècies, les paneres verdes florides i l'aigua corrent que, mercès al nostre cel blau, constitueixen un conjunt destacat de colors i perfums.

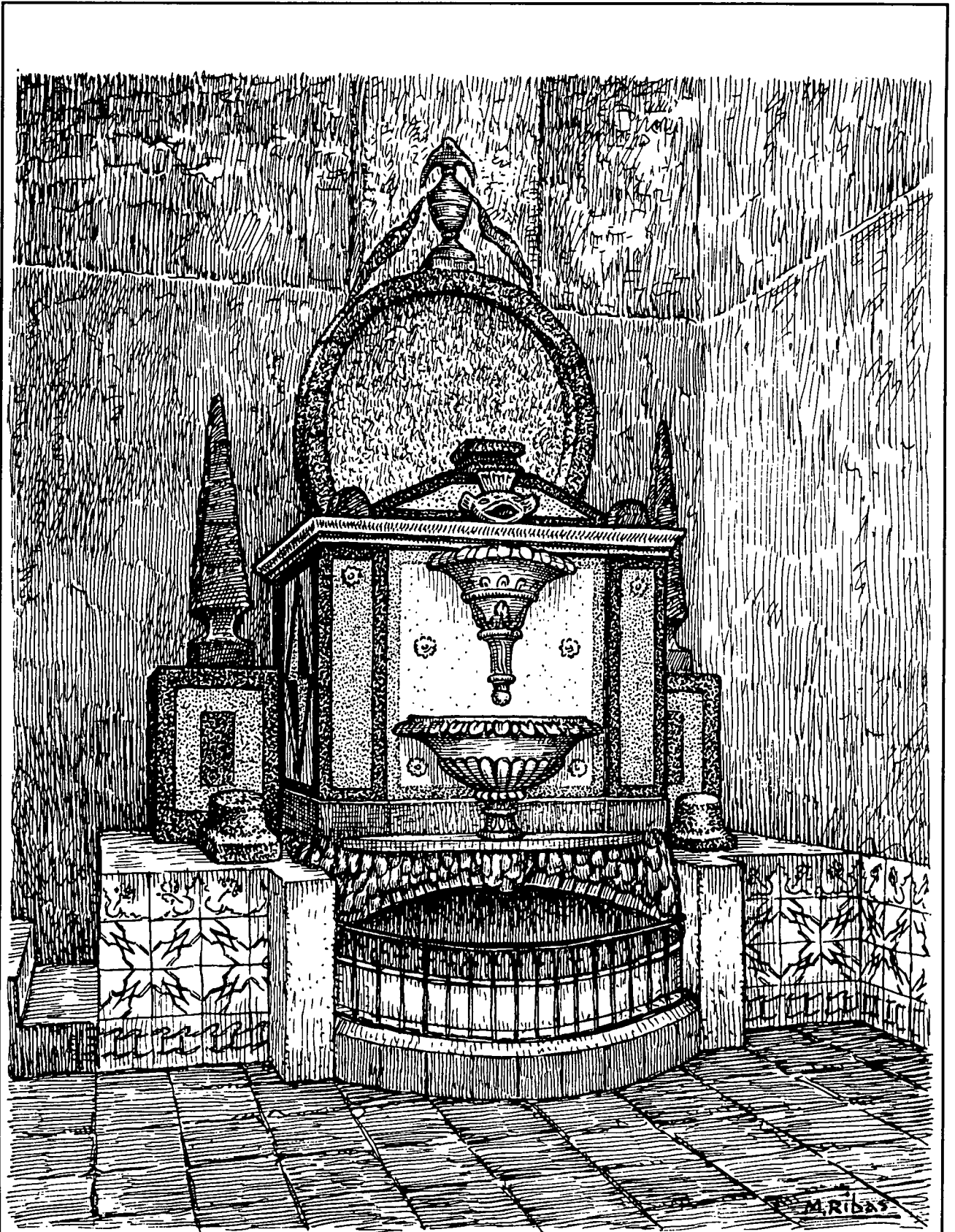
La decoració del safareig de la llar humil, hem d'incloure-la entre les produccions d'artesanía popular catalana. El paleta executor, que normalment no era més que un senzill artesà, tenia el compromís de transformar el frontís llis del dipòsit d'aigua del safareig. I ho aconseguia utilitzant unes fórmules tradicionals, que combinaven corbes i línies pures amb graciosa simplicitat geomètrica. Decorava la paret servint-se només de pedres de diferents tonalitats, trinxades en petits fragments, que incrustava, combinades, formant mosaic, seguint un dibuix prèviament traçat. La composició, per a remarcar-la, normalment era contornejada d'uns perfils negrosos formats amb trossos de carbó o escòria.

Una petita cascada, construïda al centre de la paret amb rústegues pedres poroses, deixava caure al safareig l'aigua de la sobreixida del dipòsit, enmig de molsa i petites plantes aquàtiques. Era completament indispensable.

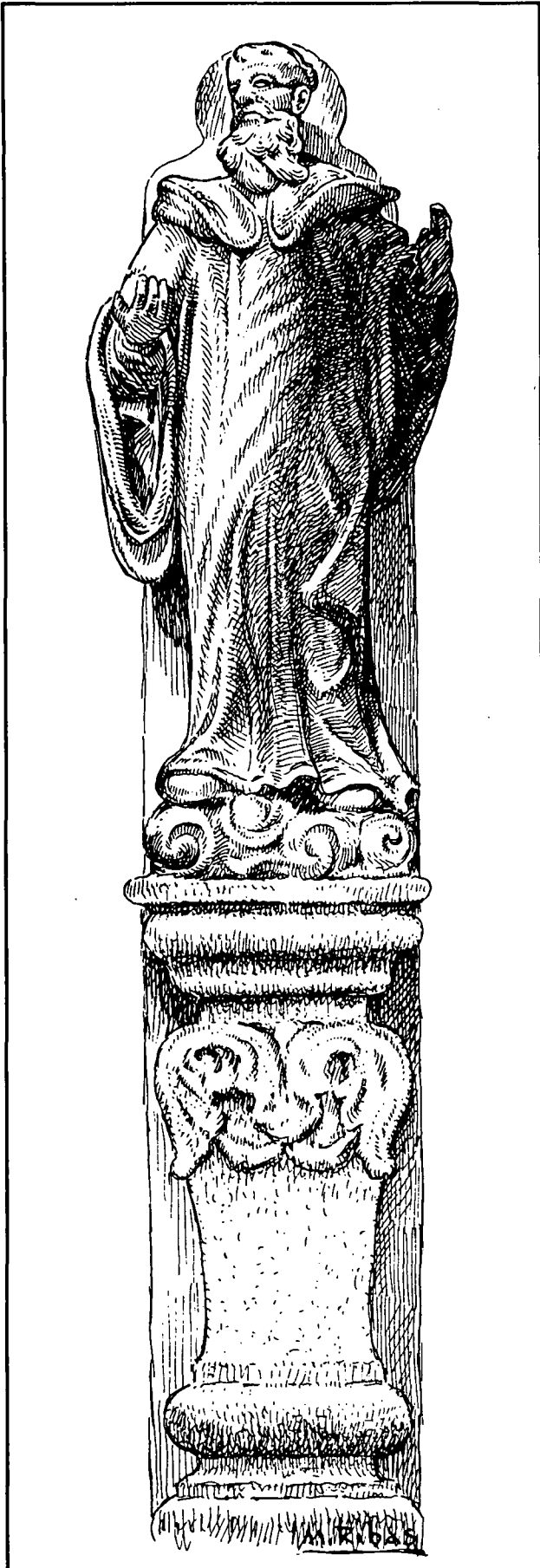
Però no sempre la simplicitat era dominant. També eren abundants els aplics ornamentals emmotllats en formes variades, les piques senzillament decorades, les carasses grotesques per on rajava l'aigua, els florons decoratius, a vegades de caràcter marí, i les imatges de sants o figures mitològiques, que solien ésser de terra cuita, poques vegades de marbre. És molt curiós de trobar juntes, amb igual

Brollador en el jardí de Can Viladesau.

Safareig en forma de cascada amb elements decoratius de terra cuita, en la casa, núm. 40 del carrer d'En Pujol.

valor, la santedat i la mitologia, una al costat de l'altra, fet que caldria aprofundir, perquè dintre de l'art popular tot hi tingué cabuda. Coses més incomprendibles hi trobem i tot hi té el seu atractiu, com per exemple l'*Auca del món a l'inrevés*.

Els motius de terra cuita foren molt prodigats. Eren de fàcil adquisició perquè els terrissaires solien estar-ne proveïts i tenien reserva de models emmotllats. Els més capaços feien també elements originals a gust dels clients i, fins i tot, els més hàbils, modelaven figures diverses que s'ajustaven als llocs de destí. El bon amic en Florentí Serra, que tinguérem el gust de tractar, fou l'últim supervivent d'aquests terrissaires mataronins.

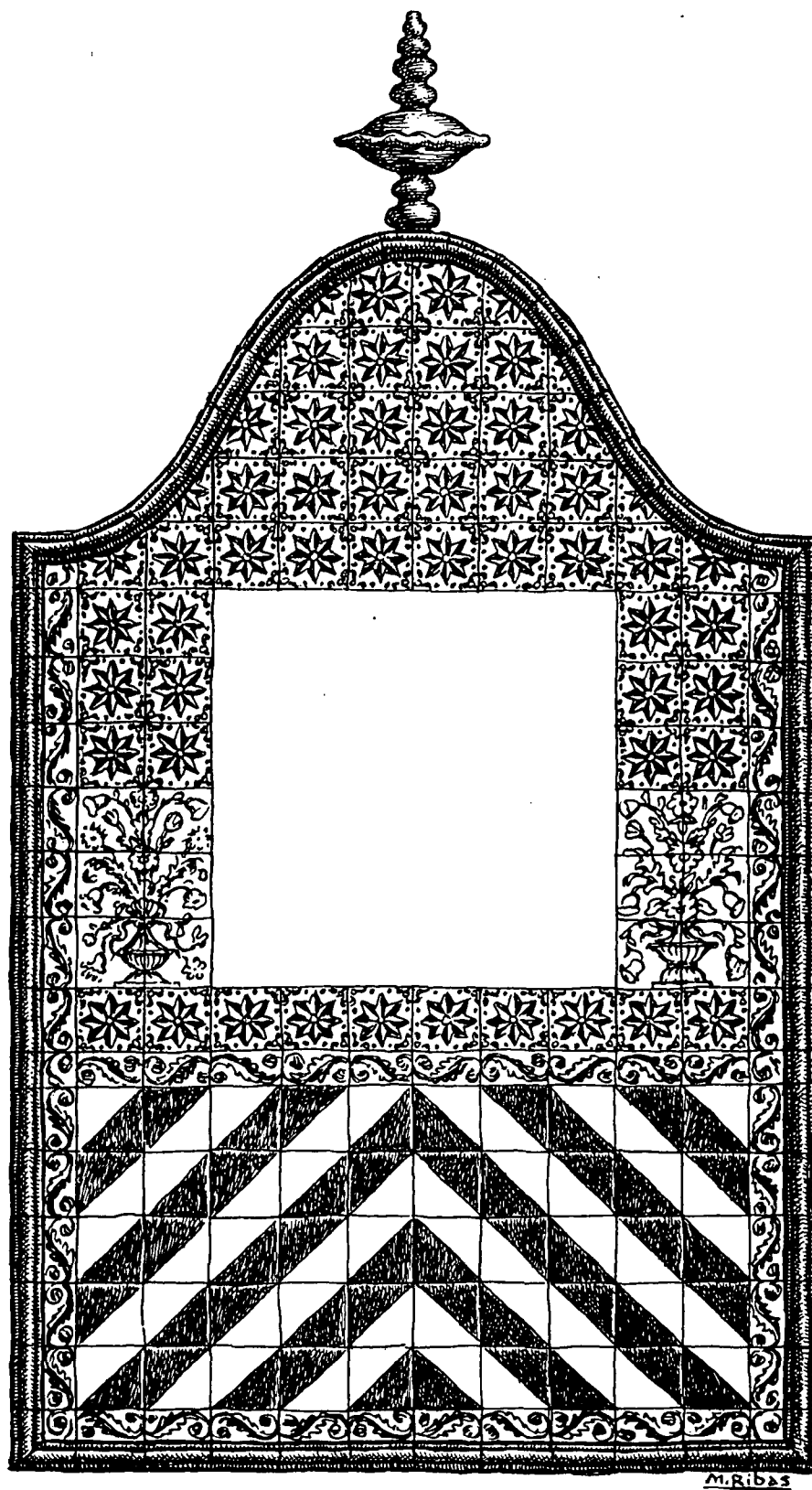
L'estàtua del Neptú que presentem en el dibuix que ja fa bastants anys tinguérem ocasió de fer en l'antiga fruiteria Cateura, a la Plaça Xica, número 5, és una bona mostra de les figures que ornamentaven senzills safareitjos, sense ambicions artístiques.

Un altre dibuix que presentem correspon a un bell exemple de safareig projectat amb coneixements d'arquitectura decorativa. Fou construït a l'antiga casa Artigas, del carrer d'En Pujol. Encara existeix, però amb lamentables mutilacions, tot i que el nou propietari de la casa, senyor Castellà, l'ha restaurat acuradament. Hi destaca la pedra treballada, formant mosaic, combinada amb una sèrie de bons elements de terra cuita, ordenats amb encert. És de dordre, però, la desaparició de les antigues figures, que han deixat el seu lloc desert. La restauració feta ha completat la decoració del safareig, sota la pedra del rentador, amb rajoles de València de dibuix blau que, enmig del pati, a ple sol entre plantes florides, completen la sensació d'intima bellesa i benestar.

Aquest tipus de safareig, l'hem vist amb moltes variants i fou el més normal i comú en les llars modestes, servint per rentar la roba, per fer bugada, com solia dir-se. Existeix actualment en moltes cases antigues, encara que les innovacions que s'hi introdueixen el fan desaparèixer progressivament. N'hem volgut parlar perquè el safareig mataroní forma part de la tradició que ordenava les coses de la llar amb plaent visió i sentit desproveït de ficció. Hem cregut que valia la pena de deixar-ho apuntat.

Les rajoles decoratives també foren aplicades a la paret frontal dels dipòsits. Un quadre, amb la representació d'un sant, elegit per la particular devoció de la família, ocupava i donava preferència al lloc

Una de les imatges laterals, de terra cuita, mida natural, de la cascada brollador del jardí de la casa que fou del Jutjat a la Plaça Gran. El pedestal és de pedra.

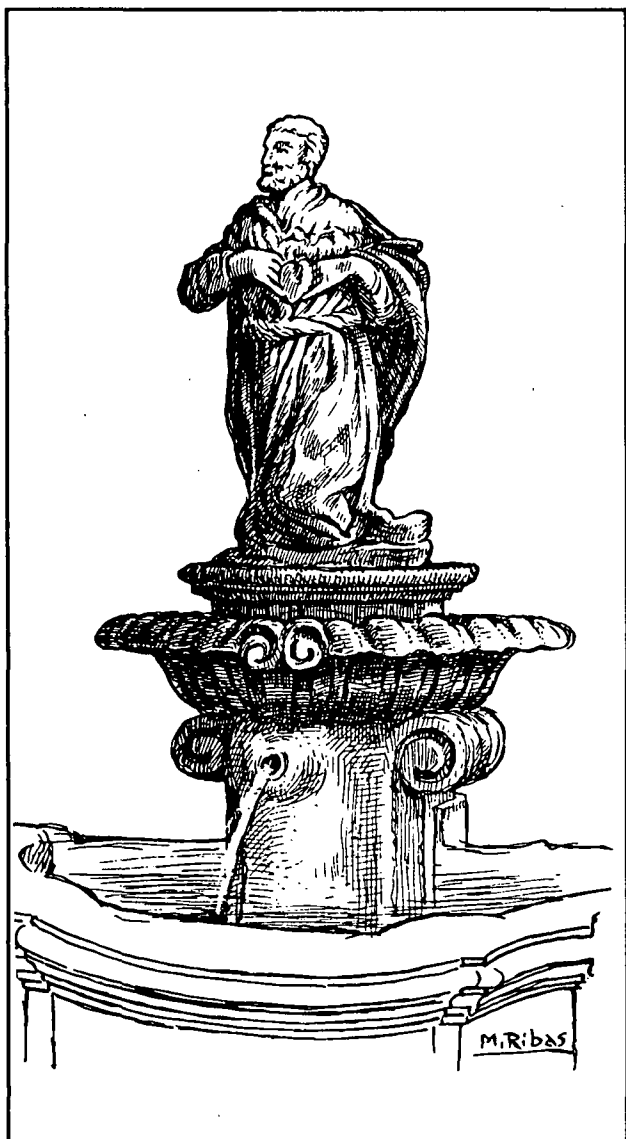

Plafó de rajoles decoratives en el safareig de la casa núm. 3 del carrer d'En Pujol.
El quadre central ja havia estat arrencat anys abans de fer aquest dibuix pel gener del 1927.

central. Però tot i tractar-se d'una modalitat atractiva pels seus mostrejats i notes de color, fou escassament prodigada i avui és gairebé desapareguda gràcies a col·leccionistes de rajoles i antiquaris. També s'havien col·locat quadres de rajoles amb sants a les fonts públiques dels carrers; en aquest cas fou la intempèrie que cuidà d'eliminar-los lentament.

Fins ara hem parlat de les cases humils. Ho farem tot seguit de les cases benestants. Les cases senyoriales van incloure elements de tota mena i de tot estil, des del renaixement abarrocat fins al neoclassicisme, amb magnífics exemples de jardins amb brolladors, matisats per la graciosa distribució de vegetació i aigua.

És difícil de parlar d'aquests conjunts ja que, molts d'ells, els hem conegut només per referències. Tot i amb això, un exemple concret ens podrà indicar

Imatge de sant Felip Neri al safareig de Les Esmadies.

com eren, sobretot pel dibuix que acompanyem que per si sol reflecteix amb claredat l'ambient, i les coses que la migradesa del text mai no podria expressar amb tanta justesa.

Al jardí de la casa Viladesau, a la Riera, que poguérem visitar algunes vegades, tant l'arquitectura com la jardineria tenien notable importància. Els arbres, adaptats amb gràcia al solar, donaven bell caient a la llargada d'uns murs ricament esgrafats. En lloc preferent destacava un brollador marmori, ordenat, que associava amb generosa esplendidesa l'arquitectura, la poesia i la fantasia.

I ara, en aquest punt, ve a tomb d'evocar un últim record retrospectiu que, amb perdó, insereixo seguidament.

Recordo amb plaer els anys de la meua infantesa, quan vivia en una de les típiques cases de la Plaça Gran i solia fer molta vida de carrer. Amb la nombrosa quitxalla del veïnat, tots teníem la mateixa edat, ens introduïem d'una casa a l'altra, sense demanar permís a ningú, perquè ens semblava que tot el món era nostre. La casa que en dèiem del Jutjat, malgrat la seva grandària que a voltes ens impressionava, quan podríem, la incloïem al nostre domini, perquè per damunt de tot ens delectava el seu gran jardí, que les nostres cases no tenien, i en ell, sobretot, la contemplació del seu safareig, amb una monumental cascada, que ens semblava plena de misteri i fantasia. Tenia molts metres d'alçada. Sempre la veíem solitària, animada solament per uns rajolins d'aigua, que no sabíem d'on sortien, però que tenien la virtut d'amorosir unes clapes de brots de falzia i la molsa vellutada que entapissava un rocam. El rocam, amb habilitat, combinava una mena de fornícules amb arcs, com coves, on s'aixoplugaven unes formoses figures de grans dimensions, de terra cuita. Les unes eren mitològiques. Les altres, sants de molt respecte. Feia dues centúries que dialogaven, a la intempèrie, sense interrompre la pau i el silenci del gran jardí, sempre ple d'herbes músties i fullaraca. Uns arbres molt alts, de branques embullades, feien costat a unes majestuosos palmeres, encara més altes, que ho dominaven tot amb les llargues palmes esteses, entrelaçades, formant un meravellós sostre de verdor filigranada.

Aquest jardí, no puc pas dir quin secret tenia, però és ben cert que provocava la necessitat de penetrar-lo i la rara curiositat d'esbrinar l'enigma de les grans figures, immòbils, sota una vegetació decadent. A més, contagiava una estranya tristesa, potser per haver perdut la gentilesa del seu origen i, a la vegada, les suaus harmonies de les flors perfumades que, en altre temps, li havien donat vida i alegria.

Figura de terra cuita existent a Can Cateura. Plaça Xica. Principis del s. XIX. té uns dos pams d'altura aproximadament.

La nostra curiositat o admiració sempre en resultà defraudada. Instintivament retornàvem a les molt estimades acàcies que, tot i ésser humils, les entenem com les joies més preuades que ornamentaven la nostra Plaça Gran.

És molt possible que el safareig i la cascada de la casa del Jutjat haguessin estat, dintre del seu gènere, l'obra més monumental de la ciutat. Crec recordar que no posseïa pilastres estriades, ni capitells, ni cornises clàssiques, però tenia un excel·lent planejament, amb pedra ben distribuïda, i motlures i motius escultòrics de gust barroc. Aquest és el meu record d'infantesa, de principis de segle, que els anys transcorreguts no han aconseguit d'esborrar.

No fa pas gaires anys, en ocasió de fer-se unes obres de reforma i la construcció d'un nou edifici al solar, amb façana al carrer de la Palma, vaig intentar de renovar l'antiga visió, que encara em suggestionava. Però la decepció fou aclaparadora perquè vaig trobar-me davant d'una ruïna absoluta. Tan sols dues imatges romanien, solitàries, al seu lloc, dretes sobre dels seus pedestals de pedra treballada. Penso que eren santa Teresa de Jesús i sant Magf. Vaig fer-me el dibuix que il·lustra aquestes ratlles.

Tot el que hem dit, tot just apuntat, fa referència a una part d'un passat que la màgia del temps esvaeix silenciosament. Era part inseparable del petit món de sensacions íntimes de la nostra vida familiar. I ho hem escrit i ens queda, entre altres coses, una certa amargor, perquè l'esperit sempre s'inclina a favor dels valors i curiositats sentimentals del poble on s'ha nascut.

Marià Ribas i Bertran